

הנעלבים ואינם עולבים

פרשת בהעלותך, (שיחה 4) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

"ספר חרדים" הולך ומונה עשרה זכרונות שחייב האדם לזכור בכל יום ויום. אחד מהם הוא "זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים" (דברים כד/ט) המופיע בסוף פרשתנו כאשר דברה מרים לשון הרע על משה רבנו. ודאי כי חטא זה הוא הכבד ביותר (=שקול נגד ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים; ערכין טו:). ועדיין אין אנו יודעים להעריך גודל הפשע והנזק שבו.

- הנה זה היה החטא הראשון בהיסטוריה, שהנחש פתח בלה"ר על הקב"ה באומרו "כי יודע אלהים... והייתם כאלהים יודעי טוב ורע" (בראשית ג/ה). ומפרש רש"י: "כל אומן שונא בני אומנותו".

- כן בגלל חטא זה ירדו אבותינו מצרימה ("ויבא יוסף את דבתם רעה").

- בסיבה זו נמנעת גאולתנו, כמ"ש משה כששמע איומי דתן ואבירים "היה משה מהרהר בלבו, לה"ר יש ביניהם, היאך הם ראויים להגאל?" (שמו"ר א/ל).

- בחטא זה חטא דוד ואירע פילוג בין מלכות עשרת השבטים ויהודה, בעטיו נגרם חורבן ביהמ"ק (שבת נו:).

- בחטא זה מתו תלמידי רבי עקיבא, שלא נהגו כבוד זל"ז והיו מלעיזים איש על רעהו שאיננו כ"כ גדול בתורה כמו שהוא עושה רושם (מהרש"א על יבמות סב:).

ועד היום הזה אנו סובלים מקלקול זה. ומבואר בזוהר (ג/נג). שכאשר האדם מטמא פיו בלה"ר, אין הקב"ה שומע תפילה היוצאת מפה כזה. ולכן, כמה טובה הנהגתו של הג"ר רפאל מהמבורג שאמר תמיד לאיש שיחו "נדבר נא או עלי או עליך, אבל בשום אופן לא על שום בן אדם שלישי".

אבל לא על זה ניחד הדיבור כאן, אלא על תגובתו המופתית של משה רבנו כאשר משה שמע גם הוא מה שמרים אמרה לאהרן עליו. (כפי שמבואר בספרי לבמדבר פרק י"ב על פי סמיכות הפסוקים "וישמע ה', והאיש משה"). ע"פ מדרש חז"ל המובא ברש"י, התרעמה מרים על פרישותו של משה מאשתו. "הרק אך במשה דבר ה'? גם בנו דבר – כלומר, גם היא וגם אהרן הם נביאים, והם לא נהגו פרישות מופלגת כזו (40 שנה!) ואלו דברי רש"י שמרים לא כיוונה לגנותו, אלא למעט ממנו תוספת השבת. וגם זה הוא הנקרא לה"ר!

אבל אי אפשר בלי להזכיר דברי ר"א אבן עזרא שמפרש פשוטו של מקרא שציפורה (ממדינת מדין) היתה כהה ביותר בגוון עורה. כלומר, מוטל על מנהיג ציבורי לנהוג בגינוני הדר לפי הראוי לכבוד הציבור שהוא מייצג, ולפי המושגים שהם מורגלים בהם, והיה ראוי לו להחליפה באשה נאה. אמנם, אנו לומדים מן ענין זה בדיוק להיפך, כי דעתו של משה (גם בעת שנשא אשה) היתה שאין ראוי לחתן בן תורה להחשיב יופי חיצוני אלא עליו לתת את המשקל הראוי לפנימיות, לאופי ולמדות יפות. לא יוכל להקרא "בן תורה" מי שמחליף בזה ודן לפי החיצוניות!

ומה היתה תגובתו של משה? מפרש המלבי"ם (לפי דרוש חז"ל הני"ל) שלא היה יכול להגיב ולענות למרים במה מתבססת עליונותו בנבואה, כי הרי כך לא ינהג בענווה. אמנם הפסוק מדגיש "והאיש משה ענו מאד" בתוספת התואר "והאיש". והלא ידועים החילוקים בין "איש, אדם, אנוש". שורש מילת "איש" הוא "יש, תושיה", כלומר מעלה רוממה. כמו, "דבר אתנו האיש", (אשר הוא) אדוני הארץ, קשות".
אנו תמהים, כיצד כלילה מעלות כמשה יחשוב את עצמו שפל שבשפלים?

אלא, כפי שלמדנו ב"מסילת ישרים" (פרק כב), מוטל על האדם לדעת שכל המעלות שישן בו, האדם קבל מתנה מאת ה'. אם יש בו חכמה, ה' נטע בו כוחות שכליים. אם יש בו כשרונות, הם מענק מה'. ובכן, כיצד יתגאה האדם במה שניתן לו, והוא לא השיג אותם בכוחות עצמו? זה דומה לאדם המתגאה במה שיש לו עיניים יפות, או זקן מגודל ומהודר בעליהוד. וכי מה עשה האדם עצמו שהוא יזכה לכך? טפשי הדבר להתגאות בכך. הוא הדין לכל מעלה אחרת. כן גם במעשים יפים שהאדם עשה, ידע "כי כל מעשינו פעלת לנו". (ר' צדוק, "רסיסי לילה", עמ' 147, 37, 8).

לכן משה מחק מתודעתו כל ערך-אישי. בעת נסיון העגל כאשר ה' הציע להעביר את ישראל ולהתחיל אומה חדשה מצאצאי משה עצמו, ענה: "יאבד משה ואלף כמוהו, ואל יאבד אחד מישראל" (תנחומא, ואתחנן ו'). עיון בלשונו מורה שאפילו נגד "אחד מישראל" הסכים משה למחוק את עצמו! וכן מצאנו במדרש שמו"ר (א, כז) "וירא בסבלותם, בוכה ואומר חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם, והיה נותן כתפיו ומסייע לכאו"א מהם". כך עשה כבר בגיל 12.

עלינו להתרכז בדרכי הקנין של תגובתו הנפלאה הנ"ל, שהיה משה מן הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, עושים מאהבה ושמיחים בייסורין. עליהם הכתוב אומר 'ואוהבו כצאת השמש בגבורתו'. (שבת פח:). נכון שאנחנו איננו בדרגתו של משה ואין לנו כל סיכוי לכך. אבל ממאמר הנ"ל בחז"ל למדנו שבכל זאת כך דורשים מאתנו, כך מצפים ממנו. ובכן, מה הם דרכי הקנין להשיג יכולת-נפשית זו של מוסר נעלה?

מהר"ל ("נתיבות עולם", אהבת ה', פ"א) דן בציווי "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך", בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוה מודה לו (ברכות נד.). אברהם קיים אהבת ה' בכל לבבו ("ומצאת לבבו נאמן לפניך") בכך שכל מעשה אשר היה עושה היה כדי להאהיב שם ה' על הבריות, כהדרת חז"ל (יומא פו.). יצחק קיים "בכל נפשך" כאשר מסר נפשו למות בעקידה. אפשר לומר כי אברהם קיים אהבה בכמות ("כי אהבת אברהם שקשורה אהבה בליבו תמיד עד שלא היה רגע אחד בלא אהבה") ויצחק באיכות (ההקרבה המירבית, עצם חייו). "ומדת יעקב, שהיה מודה אל הש"י על הטוב שעשה, כמו שהיה ביעקב שאמר "קטונתי מכל החסדים" (בראשית לב/יא) ומצד שהוא משבח ומברך על הטוב שעשה לו הש"י, הנה דבר זה הוא אהבה, ולפיכך מדת יעקב כלול משתי המדות האלו (מדות אברהם ויצחק)... ויש בזה דבר מופלג בחכמה, כי עיקר האהבה שלא יהיה האדם סר מן הש"י כלל לא לימין ולא לשמאל (אברהם ויצחק) רק יהיה דבק בו לגמרי" (בין בטוב ובין ברע) עכ"ל. דברים אלו צריכים תלמוד. כיצד ההודיה כוללת גם מדת החסד (=אברהם) וגם מדת הדין (=יצחק)?

אפשר לפרש הדבר ע"פ דברי חז"ל "חייב האדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה" (ברכות נד.) ומפרש בשו"ע (או"ח רכ"ב) "בדעת שלמה, בנפש חפצה, בשמחה".

מהר"ל מאיר לנו עיניים באומרו: "ויש לך לדעת כי הברכה שהאדם מברך את הש"י הוא בשביל הטוב שיש בו ית'... ומצד שה' הוא טוב, אינו רוצה ברע שיש בבריאה, כי כל טוב שונא את הרע, ולכן מביא את הרעה לעושי הרע. ולכן יש לאדם לברך את ה' אף על הרעות, כי גם זה הוא מפני שהש"י הוא טוב ואינו חפץ ברע. היסורין הם כפרה על חטאתו ולפיכך אף מדת היסורין הם לטוב כמ"ש במדרש ב"ר ט' "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" – זהו מדת היסורין... לכן יהא האדם רגיל לומר "כל דעביד רחמנא, לטב עבידי". וכאשר האדם בוטח בו ית' שהוא לטובה, אז יתן הש"י אותו רע (שיהיה) לטובה". ("נתיבות עולם", אהבת ה', פ"א).

לכן, כאשר האדם שומע עלבוננו, אע"פ שהוא נצרב בליבו ודמו רותח בקרבו, ורצונו לנקום, או לכל הפחות להגיב בדיבורים, או לכל הפחות להודיע לשני שהוא מקפיד על כך; הטוב הוא לעבור על כך בשתיקה, ואפילו לתת הודאה על כך (=לומר לה' "תודה רבה!!"). אם ישתוק, יקוים בו "כל שיש לו קנאה על חברו ודומם, שוכן עדי עד עושה לו דין" (גיטין ז.). ופשיטא שטוב הדבר שה' יריב את ריבנו ולא אנחנו.

ראינו אצל אהרן דבר נפלא.

כאשר יצאה אש מאת ה' ושרף שני בניו, כתוב "וידום אהרן" (ויקרא יג) מביא רש"י ש"קבל שכר על שתיקתו, ומה שכר קבל? שנתייחד עמו הדיבור שנאמרה לו לבדו "יין ושכר אל תשת" (שהרי בעון זה מתו ב' הבנים). ומעיר הרב יעקב נימן, שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה (שבת ל:): וכיצד יתגלה אליו גילוי שכינה? אלא פשיטא שגם שמח במה שאירע לו. כלשון מהר"ל הנ"ל, לא רק שקבל היסורין אלא אף הודה בפיו על כך.

וזה מזכיר לנו התנהגותו של יעקב אבינו. כאשר לבן הנוכל החליף לו את הכלה רחל בלאה, ואח"כ העביד אותו קשות 14 שנה ("הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני"), ולקח תשלום מלא אפילו על מה שנטרף ממנו באונס ("טרפה לא הבאתי אליך, אנכי אחטנה") ואח"כ "ותחלף משכורתי עשרת מונים". ואחרי כל זה דלק אחריו כגנב, התפרץ אליו לבן באיומים ובזיונות "למה גנבת?". ואחרי כל העלבונות, הגיב יעקב "מה פשעי ומה חטאתי" (לא/לו). חז"ל העירו בעינסהחדה שכתוב "ויאמר" – לא "ויען" (=קול רם) ולא "ויגד" (=דברים הקשים כגידיים) ולא "דיבור" (=קשה), אלא אמירה רכה כאמריא (רש"י על שמות יט/ג)

הרי לנו מכאן דוגמא נפלאה. וכבר כתב ר"ח ויטאל ("שערי קדושה", א/ו):
"אם יִעֲנֵי שְׁכָל לך, היה לך לחפש מי שיצערך, כי חיים אתה מבקש לך". ואידך, זיל גמור!